

YOLSUZLUK NEDENLERİ VE ÖNLEMENE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Metin MERİÇ*

ÖZET

Yolsuzluk hakkında bugüne kadar neler biliyorduk, bugün neler biliyoruz. Yolsuzluk hakkında bildiklerimizi geliştirmek ve onunla mücadele edebilmek ve bu konuda hükümetlerin etkinliğini arttırabilmek amacıyla hangi adımları atmak zorundayız? Yolsuzluğun sebep ve sonuçları ile ilgili teorik açıklamalar çok çeşitli şekillerde yapılabildiği gibi, deneysel sonuçlar ile de ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bunların sonucunda yolsuzluğun ciddi bir problem olduğu ortaya çıkmakta ve uluslararası alanda çeşitli organların, onu önleyici politikaları gündeme gelmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler; Yolsuzluk, Rant kollama, Kamu Görevlisi, İşveren, Rüşvet

Corruption Causes and Researches to Prevent

ABSTRACT

What do we know about corruption, how do we know it, and what steps do we need to take to improve our understanding of corruption and enhance governments' effectiveness in combating it? Have a reasonable theoretical understanding of the causes and consequence of corruption, and have begun to get a sense of the extent of these relationships through empirical research. A consensus is emerging that corruption is a serious problem, and several bodies in the international arena have begun to take policy measures to curb it.

Key Words: Corruption, Rent Seeking, Officer, Businessman, Bribe

I. GİRİŞ

Yolsuzluk hakkında bugüne kadar neler biliyorduk, bugün neler biliyoruz. Yolsuzluk hakkında bildiklerimizi geliştirmek ve onunla mücadele edebilmek ve bu konuda hükümetlerin etkinliğini arttırabilmek amacıyla hangi adımları atmak zorundayız? Yolsuzluğun başlıca nedenleri ve maliyetleri nelerdir? Gerçektende yolsuzluğun tespiti ve önlenmesi büyük maliyetler içermektedir. Bu nedenle yolsuzluk ile mücadele etmek için, gelişmekte olan ülkelerin fon ayıramadığı görülmektedir. Bunun sonucunda da bu ülkelerde her zaman yolsuzluk iddiaları çok sık olarak duyulmaktadır.

İktisatçılar, yolsuzlukların sebep ve sonuçları hakkında bugüne kadar birçok bilgiye sahip olmuşlardır. Bilgilerin önemli bir bölümü 1970'lerde; Gordon Tullock, Jagdish Bhagwati, Anne Krueger ve Susan Rose-Ackerman gibi iktisatçılar tarafından yürütülen teorik araştırmalar yardımıyla kazanılmıştır (Mauro, 1996: 7).

Yolsuzluk konusu özellikle rant kollama çerçevesinde, son 20 yılda, Kamu Tercih Okulu teorisyenlerince yoğun olarak incelenmiştir. Buna göre dünyanın değişik ülkelerinde artan yolsuzlukların temel nedeni olarak, devletin

* Yrd.Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü.

ekonomik faaliyetler içinde rant kaynağı haline gelmesi olarak gösterilmiştir. Bu konudaki temel prensip; yolsuzlukların, rantların mevcut olduğu yerlerde -ki tipik olarak, hükümet kararlarının ve bu kararları uygulayan kamu görevlilerinin bulunduğu ve tahsislerin oylama mekanizması ile gerçekleştiği durumlarda ortaya çıktığıdır. Yolsuzlukla sonuçlanan bir hükümet sınırlamasının ve rant kollama davranışının klasik bir örneği olan, bir ithal kotalarının ve buna ilişkin lisansların, rüşvet veren girişimcilere, yetkili memurlar tarafından verilmesi şeklinde gerçekleşmesidir. Rant kollama olarak da adlandırılan bu faaliyetlerin, rüşvetin, kayırmacılığın ve rant kollamayı meydana getiren, dağıtan ve teşvik eden mekanizmalar şeklinde karşımıza çıktıkları görülmektedir.

Yakın zamanlarda araştırmacılar; uzun zamandır yerleşmiş bu teorik varsayımların bazılarını, yeni karşılaştırmalı ülke bilgilerini kullanarak test etmeye başlamışlardır. Özellikle günümüzde yolsuzluklar üzerinde çalışmalarda; özel değerlendirme kurumları tarafından sağlanan ölçütler ile o ülkelerde yaşayanlarla yapılan görüşmeler ve anket çalışmaları yolsuzluklar konusunda önemli ve doğru bilgiler elde edilmesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda ülkeler yolsuzluk düzeyleri yönünden derecelendirilerek belirli bir sıralamaya tabi tutulmaktadır. Bu sıralama 1995 yılından bu yana da her yıl uluslararası şeffaflık kurumu tarafından ilan edilmektedir.

Bu incelemelerde cevaplar öznel olmakla birlikte, farklı değerlendirme kurumları tarafından temin edilen ölçütler arasında sapmalar bulunmasına rağmen, değerlendirmeleri yapanların büyük çoğunluğunu, yolsuzluk faaliyetlerinin gerçekleştiği ülkelerin nasıl görüldüğü üzerinde hem fikir oldukları görülmektedir. Yolsuzluk ölçütlerinin yapılması için çeşitli kurum ve kuruluşlarca (genellikle çok uluslu şirketler ve uluslararası bankalar tarafından) kendilerine yüksek ücretler ödenen değerlendirme kurumları, doğrudan olmamakla birlikte yolsuzluklar konusunda önemli bilgiler sunmaktadırlar Bu ölçütler, mükemmel olmasa da bazı yararlı bilgileri ifade ettiği de bir gerçektir.

Bu çalışma geliştirmekte olan ülkeler ile geçiş sürecindeki ülkelerin ekonomilerinin karşı karşıya kaldıkları yolsuzluk nedenlerini ortaya koymakta ve bunlarla nasıl mücadele edileceği konusunda öneriler sunmaktadır.

II. YOLSUZLUK KAVRAMI

Günlük hayatta yolsuzluk, bir devlet memurunun, devletten daha fazla gelir elde etmek için otoritesini kötüye kullanması anlamına gelmektedir. Burada, devletin kurallarına boyun eğmekten vazgeçen bir memurun, yasal bir tekel oluşturarak bağımsız bir güç olarak ortaya çıktığını söylemek yeterli olacaktır. Kamu görevlileri eğer isterse, yaptığı her idari iş için belirli bir ilişki içinde olduğu vatandaşlardan onların ödemeye razı oldukları en yüksek bedeli zorla alarak, tekel pozisyonunu toplumun istismarı için kötüye kullanabilir. Bu suretle kamusal alanın bir unsurunu, piyasa alanının bir unsuru gibi kullanarak yapılan, bir yolsuzluk kavramı ile karşı karşıya kalınabilmektedir (Klaveren,

1956: 3). Görüldüğü gibi yolsuzluk kavramı, kamu görevini ticaret olarak gören ve buradan elde ettiği geliri en yüksek düzeyde maksimize etme yollarını arayan devlet memurluğu olarak da ifade edilebilmektedir.

Genel bir tanımla yolsuzluk, kamu görevlerinin özel kazançlar için kullanılmasıdır. Bu özel kazanımlar, rüşvet, zimmet ve adam kayırmacılık gibi davranış ve eylemlerin tümünü ifade etmek üzere kullanılmaktadır(Aktan, 2002: 53). Yolsuzluk konusunda yapılan pek çok tanımda rüşvet ile yolsuzluk eş anlamlı kullanılmıştır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi her ikisi de şahsi menfaat sağlama ve yetkinin kötüye kullanımı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Rüşvet, zimmet ve kayırmacılık olarak ifade edilen kavramlarda hep beraber bu yolsuzluk tanımı içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle yolsuzluk ile bu kavramların temelde aynı şeyi ifade ettiği görülmektedir.

Bir kaç yılı aşkın bir süredir yolsuzluk konusu, hem akademisyenler ve hem de politikacılar arasında, yeniden ilgiyi üzerinde toplamıştır. Bu konunun yeniden dikkati çekmesi hususunda, çok sayıda sebep bulunmaktadır. Bunların başında yolsuzluk skandallarının, hem gelişmiş endüstri ülkelerinde hem de gelişmekte olan ülkelerde, hükümetleri sarsmaya devam etmeleri gelmektedir.

Gelişmekte olan ve özellikle de kollektivist ekonomiden, serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlamaya çalışan ülkelerde, rantların tahsisi yönünden büyük fırsatlar ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu ülkelerde çok defa iyi organize olmuş bir rant sağlama sisteminden, daha karmaşık ve bu nedenle de yolsuzlukların yapılabilmesine daha çok imkan veren çok daha kötü bir sisteme geçilmiştir. Bu nedenle yolsuzlukların daha büyük oranlarda arttığı görülmektedir. Soğuk savaşın bitimiyle birlikte kollektivist ülkelere yardım eden ülkeler bu durumu gördükçe artık, dış yardım tahsislerinde, politik düşünceler yerine, verilen fonların kötü kullanılıp kullanılmadığı veya düşük gelirli kesimlere ulaşip ulaşmadığı gibi konular üzerinde durmaya başlamışlardır. Bu ülkelerde iyi çalışmayan kurumların bulunması, ekonomik büyümenin de yavaş gitmesinin önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Meriç,2002: 5). Büyümedeki bu azalmanın, yolsuzluk faaliyetlerinin neden ve sonuçları üzerindeki araştırmaların yeniden artarak devam etmesinde, önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

II. YOLSUZLUK NEDENLERİ

Yolsuzlukların esas dayanağının, rantların sağlanabilirliği olduğuna göre, yolsuzlukların muhtemelen, sınırlamaların bulunduğu yerlerde ortaya çıktığı konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmaktadır. Hükümet müdahalelerinin, rant yoluyla oluşan aşırı kazançların oluşmasının önemli nedenleri arasında olduğu görülmektedir. Bu alandaki örneklerle bakacak olursak; ticaret sınırlamalarını (gümrük vergileri ve ithal kotaları benzeri), tercihli sanayi politikalarını (hükümet tahsisleri ve vergi indirimi benzeri), fiyat kontrollerini, değişken döviz oranları uygulamalarını ve yabancı döviz tahsis

Metin MERİÇ

programlarını ve hükümetçe kontrol edilen kredi imkanlarını, kapsadığını görebiliriz (Mauro, 1998: 11).

Yolsuzluk, geçiş ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın olarak görülmektedir. Buradaki yaygınlığın insanların farklı olmasından değil, yolsuzluk koşullarının oluşmuş olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Gray-Kaufmann: 1998: 7). Pek çok ülkede olduğu gibi bu ülkelerde de para kazanma isteği güçlüdür. Kanunlar ve kaynak yetersizliği, kamu görevlilerinin maaşlarını kötüleştirmekte ve düşürmektedir. Bundan başka, gelişmekte olan ülkelerde her türlü risk (kaza, hastalık, işsizlik) yüksektir. İnsan genel olarak parasızlık çekmekte ve varlıklı ülkelerdeki risk yaygınlığı (sigorta ve gelişmiş işgücü piyasaları) bulunmamaktadır (Gray-Kaufman, 1998: 8).

Elbette ki sadece insanların bu şartlardan etkilendiğini söylemek yetmez. Ayrıca yolsuzluk için sayısız fırsat insanın karşısına çıkmaktadır. Tekel rantları, iyi düzenlenmiş ekonomilerde yüksek miktarlarda olabilmektedir. Pek çok düzenleme başlı başına yolsuzluk kaynağı üretmektedir. Bundan başka, geçiş ekonomilerinde ekonomik rantlar oldukça büyüktür. Çünkü buralardaki emlak değerlerinin yüksekliği, eskiden beri bunlara sahip olabilmek için çalışanların hareketlerini artırmaktadır. Geçiş ekonomilerindeki ve gelişmekte olan ülkelerdeki bir çok kamu memurunun sahip olduğu geniş yetki, bu sistemin zayıflığının daha da kötüleşmesine neden olmakta ve bu zayıflık bir çok kural ve düzenlemenin yapılmasını da beraberinde getirmektedir (Meriç, 2002: 8).

Bu ülkelerde sorumluluk zayıftır. Politik ve sivil özgürlükler çoğu zaman sınırlıdır. Kanunlar ve yöneticilerin ahlak prensipleri bu zayıflığı daha da genişletmiştir. Bütün bunların bulunduğu bir sistemde yasal kurumlar ve yönetim, bu kompleks ilişkiyi beraberce yürütme yolunda çaba göstermektedir (Gray-Kaufman, 1998: 8).

Bu sistemde yer alan sivil gözetim dernekleri de yolsuzlukları ortaya çıkarma ve bilgi sağlamada yetersizdir. Yeterince güçlü araştırma yapma imkanı yoktur. Çünkü rüşvet iki tarafa da fayda sağlamaktadır. Rüşvetin denetlenmesi oldukça güçtür. Denetleme mümkün olsa bile, yolsuzluğun sistematik olduğu yerlerde iki tarafın eşit olarak cezalandırılması zordur. Kamu maaşları düşük olduğu sürece, kamu görevlisinin işini kaybetme tehditi sadece sınırlı bir caydırıcılık taşımaktadır.

Bazı rantlar ise, doğal kaynaklar durumunda olduğu için, hükümet müdahalesinin olmadığı durumlarda da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, arzı, doğa tarafından sınırlanan ve çıkarma maliyeti piyasa fiyatından çok daha düşük olan petrolde olduğu gibi. Petrolü çıkaranlar için, anormal karların sağlandığına bakarak, çıkarma hakları tahsis eden kamu personeli, muhtemelen, rüşvet tekliflerine muhatap olacaktır.

IV. YOLSUZLUK TÜRLERİ

Yolsuzluk çok çeşitli şekil ve türlerde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz ve yolsuzluk ile eşanlamlı olarak anılan rüşvet, zimmet ve kayırmacılık genel olarak dar manada yolsuzluk olarak algılanırken, geniş manada yolsuzluk kavramı içine daha pek çok yolsuzluk olarak ifade edilen (irtikap, ihtilas, patronaj, oy ticareti, lobcilik, rant kollama, vurgunculuk, manüpülasyon, vb.) (Aktan, 2001: 5-67) kavramları da girmektedir.

Yolsuzluk faaliyetlerinin büyük olasılıkla, kamu personeline çok düşük ücretler ödendiğinde ortaya çıkacağı beklenebilir ve çok defa da kamu personelinin ailelerini geçindirebilmek için rüşvet toplama yoluna başvurması ile ortaya çıktığını da belirtebiliriz.

Yukarıda tarif edilen yolsuzluk nedenlerinin tümü test edilebilir ise de, bu amaçla sağlanan bilgiler bağlamında, yalnızca birkaçı, gerçekten incelenmiş bulunmaktadır. Belirli yolsuzluk yaklaşımlarını desteklemek amacıyla yürütülen çalışmalar arasında örnek olarak belirtmek gerekirse, az sayıda ticari sınırlamaların bulunduğu yerlerde, hükümetlerin tercihli sanayi politikaları uygulamadığı yerler ile doğal kaynakların daha bol bulunduğu yerlerde, daha az rant kollama mevcut olduğu tespit edilmiştir (Mauro,1998: 12). Ayrıca kamu görevlilerinin, özel sektörde benzer kalitedeki çalışanlarla karşılaştırılmasında, kamu görevlilerinin daha iyi ücret aldığı yerlerde, biraz daha az rant kollama faaliyetleri içinde olduğu görülmüştür (Rijkeghem ve Weder, 1997: 6).

Yolsuzlukların bu ülkelerdeki tipik faktörlerine baktığımızda; nüfus fazlalığı ve doğal kaynakların zenginliğinin, ülkelerdeki rüşvetin hüküm sürmesine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu söylenebilir.

V. YOLSUZLUĞUN SONUÇLARI

Yolsuzluğun önemli türleri arasında yer alan ve çalışmamızın esasını oluşturan rüşvet, zimmet ve kayırmacılığın olumsuz yönlerinin iki şekilde karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu olumsuzluklardan birincisi, kamu görevlilerinin tek başına yapabileceği, zimmete geçirme ve dolandırıcılık olarak ifade edilmektedir. Kamu mallarının ve ödeneklerinin politikacılar ve üst düzey memurlar tarafından özel amaçlar doğrultusunda kullanımı ve bunların zimmete geçirilmesi, direkt ve açık bir şekilde ülkelerin ekonomilerine ve kalkınmalarına da büyük zararlar vermektedir.

Özel kesimce kamu memurlarına verilen rüşvetin analizi komplekstir. Rüşvete karşılık olarak bir bürokrat veya politikacıdan özel sektörün neler temin ettiği konusunda aşağıdaki unsurlar dikkate alınmalıdır (Gray-Kaufmann, 1998: 9);

Metin MERİÇ

- ◆ Hükümet kontratları: Rüşvet, kamu mal ve hizmetlerinin özel kesime aktarılmasını sağlayan arz anlaşmalarının oluşmasına yardımcı olur.
- ◆ Hükümet çıkarları: Rüşvet, parasal faydaların tahsisini de etkileyebilir (vergi teşvikleri, sübvansiyonlar, emekli maaşları veya işsizlik sigortaları) veya bunlar gibi faydalar sağlar (Özellikle okullara kayıt, tıbbi bakım, ev ve mülkiyet veya özelleştirmeden sağlanacak girişim ve mülkiyet menfaati vb. gibi).
- ◆ Kamu gelirleri: rüşvet, vergi miktarının düşürülmesine veya diğer ücretlerin hükümet tarafından özel kesime dağıtılmasına yardımcı olmak için kullanılabilir.

Ekonomi teorisinden yola çıkarak kamu yatırımlarına veya özel yatırımlara verilen kamusal teşvikleri azaltarak (hem iç, hem de dış yatırımcılar yönünden) rant kollamanın azaltılacağı beklenebilir. Yatırımların başlamasından önce, müteşebbislerden rüşvet istenmesi veya rüşvet almaya alışmış memurların, daha sonra yatırım sürerken pay istemeleri durumunda, yolsuzluğun bir vergi gibi sonuçlandığı belirtilmektedir (Vedder-Galloway, 1986: 92). Yolsuzlukların vergi gibi algılanmasının yanında, girişimcilik yeteneğine sahip vatandaşların üretici faaliyetlerinden çok, rant kollama faaliyetlerine yönelmesine neden olmakta ve bunun sonucunda vergi gelirleri azalma göstermektedir.

Yolsuzluğun ekonomik gelişmeye zarar vermesinde önemli bir faktör olarak görülen uygulamalardan biri de kamu harcamalarının kompozisyonunu değiştirerek gerçekleştirilmektedir. Yozlaşmış politikacılar, büyük rüşvetler elde edebilmek ve bu rüşvetlerin de büyük olması nedeniyle gizli kalmasının kolay olacağı – örneğin, rekabet oranı düşük ve değerinin izlenmesi zor olan üretim malları gibi – mallar için, kamu kaynaklarının daha fazla harcanmasını sağlayabilirler. Bu nedenle, okul kitapları ve öğretmenlerin ücretlerinden çok, savaş uçakları ve büyük ölçekli yatırım projelerine harcama yapmaya daha fazla eğilimlidirler (Mauro, 1998: 8). Bunu bütün ülkelerdeki (Boing, Lockheed vb.) kamunun ucak alım ihalelerinde çok sık olarak görebiliyoruz. Hatta, eğitime yapılacak harcamaların ekonomik gelişmeyi, ucak ve büyük ölçekli yatırımlardan, çok daha fazla teşvik edebileceği biliniyor olsa bile bu değişmemektedir.

Yolsuzluğun ekonomik gelişme üzerinde zararlı sonuçlar doğuracağını savunan görüşlerin yanında, aynı zamanda teorik olarak yukarıdaki iddialara karşı çıkan görüşler de mevcuttur. Örneğin, rüşvet istemesine izin verilen kamu çalışanlarının daha fazla çalışabileceği ve müteşebbislerin bürokratik engellerin etrafından dolaşmasına yardım edilebileceği ve bu şekilde yolsuzluğun büyüme

Yolsuzluk Nedenleri Ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar

üzerinde etkili olacağını da savunan revizyonistlerin görüşleri* de bulunmaktadır (Meriç,1997: 1132) .

Uluslararası karşılaştırmalara dayalı olarak gerçekleştirilen çalışmalarda, gerçekten yolsuzluğun, özel teşebbüs ve ekonomik gelişme üzerinde büyük etkisinin bulunduğunu göstermektedir (Mauro, 1996: 13.). Bu büyük ölçekli etkiler göstermektedir ki, yolsuzluğu engelleyecek politikalar, gelişme üzerinde anlamlı bir karşılık bulacaktır. Yolsuzluk ile düşük ekonomik gelişme arasındaki ilişki, aşırı bürokrasinin bulunduğu ülkeler grubu için tahmin edildiği üzere, büyük ölçüde değişmeksizin sürmektedir. Bu nedenle, yolsuzluğun yavaş işleyen bürokrasinin bulunduğu yerlerde yararlı olabileceğini savunanların iddiasının geçersiz hale geldiği görülmektedir.

Yolsuzluğun, ekonomik gelişmeyi azalttığına ilişkin en önemli görüntü, yolsuzluğun büyüme üzerindeki toplam olumsuz etkilerinin en az üçte biri, özel yatırımlarda azalma olarak ortaya çıkmasıdır (Mauro, 1998: 9). Aynı zamanda, ekonomik büyüme üzerinde yolsuzluğun toplam olumsuz etkilerinin geri kalan üçte ikisi, yukarıda belirtilenler de dahil olmak üzere, diğer şekillerde hissedilmektedir. Söz konusu diğer şekilleri belirlemek zor olmakla birlikte, onlardan biri olarak kabul edilen “hükümet harcamalarının kompozisyonunun değiştirilmesi” nin bu konuda önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir.

Gerçektende yapılan uluslararası karşılaştırmalarda, yolsuzluğun hükümet harcamalarının kompozisyonunu değiştirdiği görülmektedir: özellikle siyasi yozlaşma içerisinde olan hükümetler, eğitim ve muhtemelen sağlık harcamalarında daha az, kamu yatırımlarında ise daha fazla harcama yapma yönünde davranmaktadırlar* (Mauro, 1998: 9). Bu sonuç bir anlayış meselesidir, çünkü eğitim ile elde edilecek kazanımların, ekonomik büyümeyi beslediğine ilişkin artarak kabul edilen bulgular bulunmaktadır.

Yozlaşmış olarak nitelendirilen ülkeler, niçin yavaş bir ekonomik büyümeyi yaşamaktadır? Yolsuzluk, büyümeye zarar mı vermektedir? Yoksa yalnızca düşük büyüme, uzmanları bir ülkeye kötü yolsuzluk notu vermeye mi yöneltmektedir? Bu sorunu çözmek için, yolsuzlukla ilişkili görülen, fakat ekonomik büyüme ve hükümet harcamalarında herhangi bir etkisi bulunmayan değişkenler (ülkenin tarihi veya toplumun etnik ve dil guruplarına bölünme boyutları gibi) ele alınabilir. Bunlar, regrasyon analizlerinde araçsal değişkenler olarak kullanılabilir. Bunun sonucunda bu değişkenler yolsuzluk endekslerine yönelik problemlerin aşılmasında önemli rol oynayabilir ve yolsuzluk düşük ekonomik büyümenin sebebi olarak gösterilebilir (Tanzi-Davoodi, 1997: 22).

* Revizyonistler, rüşvetin bürokrasinin hakim olduğu bir ekonomide girişimcilerin yapacakları yatırımları hızlandıracağını ve böylece büyüme üzerinde etkili olacağını belirtmektedirler.

*Bir ülke yolsuzluk endeksini 6'dan 8'e çıkarırsa, tipik olarak, önemli bir hamle olarak, eğitim harcamalarını GSYİH'nın %1'inin yarısı ölçüsünde yükseltebilecektir

Metin MERİÇ

Yolsuzluk daha çok, politik istikrarsızlık, bürokratik zorluklar, zayıf yasama ve yargı sistemleri gibi kurumsal etkinsizliklerin mevcut olduğu yerlerde hakimdir. Aslında bu durum, yolsuzluktan çok, diğer faktörlerin, düşük ekonomik büyümenin sebebidir yargısının, yerleşip yerleşmeyeceğine ilişkin soruyu akla getirmektedir. Regrasyon analizleri, bu konuda bazı bulgular sağlamaktadır. Fakat, politik istikrarsızlık ve benzeri kurumsal etkinsizliklerin ortaya çıkardığı diğer faktörler kontrol altına alınabilse bile, yolsuzluğun büyüme üzerinde etkili olmaya devam ettiği görülebilmektedir (Mauro, 1998: 10.). Gerçek şu ki, muhtemelen tüm bu kurumsal yetersizliklerin birbirini destekledikleri ve birbirine esastan bağlı olduğu görülmektedir (örneğin, bürokrasi yolsuzluğu mümkün kılmakta ve yozlaşmış bürokratlar, ek rüşvetler çıkarabilecekleri biçimde, bürokrasinin sınırlarını genişletebilmekteler) Buradan çıkacak sonuç yolsuzluktan kurtulmanın, bir ülkenin diğer kurumsal etkinsizliklerini yenmesine de yardım edeceğidir. Tıpkı, diğer kurumsal yetersizliklerin azaltılmasının, yolsuzluğun durdurulmasına yardımcı olacağı gibi.

Yolsuzluğun son yıllarda ekonomik etkilerinin giderek önemli bir şekilde arttığı görülmektedir. Yolsuzluğun ekonomik etkileri konusunda genel olarak aşağıdaki sorunlar ele alınmaktadır;

- ◆ Rüşvet yaygındır fakat bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda örneğin, Bostwana ve Şili' de gelişmiş bir çok ülkeden daha az rüşvetin olduğu belirlenmiştir (Gray-Kaufmann, 1998: 9.)
- ◆ Rüşvet kollektivist ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş maliyetlerini artırmakta ve ekonomide belirsizlikler meydana getirmektedir.
- ◆ Rüşvet genellikle ekonomide olumsuz durumların görülmesine yol açmaktadır. Uzun dönemde yabancı ve büyük şirketlerin yapacağı yatırımları engellemekte, rant kollama faaliyetlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Öncelikli sektörlerin ve teknoloji seçimi konusundaki önceliklerin çarpıklaşmasına ve bu sektörlerin yer altına çekilmesine neden olmaktadır. Bu da vergi oranlarının yükselmesiyle beraber vergi ödeyenlerin sayısında da bir azalış meydana getirmektedir. Buna bağlı olarak kamu mallarının sunumunda da ister istemez bir azalma ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu durum kayıtdışı sektördeki ekonomik faaliyetlerin genişlemesini ve buna bağlı olarak da yolsuzluğun daha da artmasını sağlamaktadır.
- ◆ Yolsuzluk, yasal düzenin temelini çökmesine neden olur. Bazı gözlemlere göre, rüşvetin, belli durumlarda bireylerin ve şirketlerin maliyetlerini azaltması ve yasal sistemden kendilerini koruması

yönünden olumlu etkilerinin olacağı söylenmekte ise de, bu argümanın, bir çok politikacı ve bürokratin üretim için sahip olduğu yorum ve geniş yetkiyi görmezlikten geldiğini ifade etmek gerekmektedir (Kaufmann, 1997: 118). Aslında yolsuzluğun yönetim sistemini hantal ve statükocu düzenlemeler ile büyüttüğünü görebiliriz.

59 ülkede 3000'den fazla firmada yapılan 1997 Dünya Ekonomik Forumu Global Rekabet İncelemesi (World Bank, 1997: 5-24)'ne göre, rüşvet oranının yüksekliği işletmeleri, bürokratlar ve kamu memurları ile lisanslar, izinler, imzalar ve vergiler konusunda daha çok görüşmeye yöneltmektedir. Ayrıca bu çalışma, rüşvetin yaygın olduğu ülkelerde, işletmelerin sermaye maliyetlerinin yüksek olduğunu da göstermektedir.

IV. YOLSUZLUKLAR KONUSUNDA YAPILMASI GEREKENLER

Bugüne kadar yapılan birçok çalışmada ülkelerin gelişmesi üzerinde yolsuzluğun sebep olduğu pek çok olumsuzlukların bulunduğu açık olarak belirlenmiş olmasına rağmen, hükümetlerin, yolsuzluğu engellemeyi hedefleyen etkili politikaları neden uygulayamadıkları konusunda cevap verilmesi gereken daha pek çok soru bulunmaktadır. Eğer yolsuzluğun maliyeti çok yüksek ise, hükümetler, ondan niçin kurtulmak istemezler? Bunun verilebilecek muhtemel cevabının; bir kez yozlaşmış sistem yerleşmişse ve halkın çoğunluğu bu sistem içinde çalışıyorsa, bireylerin onu değiştirmeye uğraşmak veya onun içinde yer almaktan, -hatta herkes yolsuzluk ortadan kaldırıldığı taktirde her şeyin daha iyi olacağını bilse bile- sakınmak gibi bir eğilime sahip olmayacakları şeklinde olacaktır. Aşağıdaki örnekleri düşünersek :

- ✓ Soru: Herkesin çaldığı bir toplumda yaşıyorsunuz. Çalmayı seçer misiniz? Cevap: Yakalanma ihtimalinizin düşük olduğunu biliyorsunuz. Çünkü polis diğer kanun dışı olaylarla -kapkaç, ev ve işyeri soygunları, uyuşturucu ticareti, ahlaksızlık vb.- çok meşgul, hatta yakalansanız bile, toplumda çok yaygın olan bir suç nedeni ile şiddetle cezalandırılma ihtimaliniz diğer suçlara göre düşük. Bu nedenle, siz de çalarsınız. Aksine, hırsızlığın nadir, yakalanma ve cezalandırma ihtimalinin yüksek olduğu bir toplumda yaşıyorsanız, elbette ki çalmamayı seçeceksiniz.
- ✓ Üstleriniz dahil, herkesin çok fazla yozlaşmış olduğu bir yönetimde, yeni bir genç memursunuz. Biri, size, vergi ödemekten kurtulması için yardım etmeniz karşılığında rüşvet teklif ediyor. Siz teklifi reddediyorsunuz. Birkaç saat sonra sizin rüşvetçinizden pay almayı bekleyen amirinizden bir telefon alıyorsunuz. Amiriniz, bu arkadaşına iyi davranırsanız (rüşveti kabul ederek) terfi edeceğinizi, kabul etmezseniz uzak bir ile atanacağınızı belirtiyor. O zaman rüşveti alır ve onu amir ve meslektaşlarınızla bölüşürsünüz. Aksine

Metin MERİÇ

çalıştığınız kurum, çok namuslu ise, kovulma riskinden sakınmak için, muhtemelen sizde, namuslu davranırsınız.

- ✓ A ve B bireyleri, aynı hükümetin üyeleridir. Farz edelim ki bir tarafta A, çok yozlaşmış ve kendi kişisel kazancı yönünden özel bir rüşvet toplama sistemi kuran bir hükümet üyesidir. Bu ülkede rüşvet yaygınlaşmıştır. O kadar ki artık müteşebbislerin yatırım hevesini kırmakta ve ekonomik gelişme üzerinde önemli bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Vatandaşlar, ekonomik gelişmeyi engelleyici olan bu rüşveti, kimin aldığını kesin olarak bilememekle birlikte, yozlaşmış olan bu hükümetin ekonomik gelişmeye zarar verdiğini anlamış bulunmaktadırlar. Bu nedenle, vatandaşlar hükümeti tekrar seçmemeye karar vermişlerdir. Bu durum diğer hükümet ortağı olan B'yi, toplanacak rüşvet hasılatını düşünerek ve olumsuz etkileri hiç dikkate almaksızın, mevcut hasıladan daha büyük bir pay çıkarmaya itecektir. Diğer bir değişle, B, pastadan bugün daha büyük bir dilim elde etmeye çalışacaktır. Çünkü, içinde bulunduğu hükümetin, yakında kovulacağını bilmektedir. Diğer taraftan, benzer sebep sürecini izleyerek, eğer A rüşvet toplamaz ise, o zaman B'de onu yapmaktan vazgeçecektir.

Bu son örnek yolsuzluğun hakim olduğu ülkelerde, yolsuzluk arttıkça politik istikrarsızlığa olan eğilimin de artış içerisine olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yolsuzluk ve politik istikrarsızlık, aynı paranın iki yüzü olabilir. Özellikle sık sık ihtilaller ile karşı karşıya kalan rejimleri yozlaşmış ülkelerde bu durum daha sık görülmektedir. Fakat sadece askeri darbelerin sıklığı ile bunu açıklamak da yetmemektedir. Örneğin, uzun yıllar boyu taraftarlarının büyük rüşvetler toplamasına izin vererek iktidarda kalan diktatörlerin veya rüşvetin yüksek, fakat iktidardan kovulmalarına neden olacak ölçüde yüksek olmaması üzerinde anlaşabilen seçmen guruplarının oluşturduğu hükümetlerde bulunmaktadır.

Yukarıdaki örneklerin tümü göstermektedir ki, yolsuzluk bir kez kökleşti mi, ondan kurtulmak çok zordur. Sonuç olarak, yolsuzluk, olumsuz sonuçlarıyla birlikte devam etme eğilimlidir. Bu durum, son on yılı aşkın bir süredir uluslararası deneyimle süren önemli bir politik sonuca bizi götürmektedir. Yolsuzluktan arındırma teşebbüsleri, reformlar birden bire ve güçlü bir tavırla uygulanır ve hükümetin en yüksek düzeylerinde desteklenirse başarıya ulaşabilir(Tanzi -Davoodi, 1997: 12).

A. Yolsuzluk Yoksulluğu Doğurur, Fakat Yoksulluk Yolsuzluğu Doğurur mu?

Yapılan çalışmalar fakir ülkelerin, genellikle daha yozlaşmış toplumlara sahip olduğunu göstermektedir. Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yavaşlattığı, bu nedenle de zaman içinde fakirliğin ortaya çıktığına ilişkin çalışmalar mevcuttur. Aynı zamanda, bizzat fakirlik de, yolsuzluklara sebep olabilmektedir. Çünkü muhtemelen fakir ülkeler etkili bir yasal çerçeveyi

kuracak ve zorlayacak yeterli kaynakları tahsis edememekte veya fakir halk, çok muhtemelen kendi ahlak prensiplerinden vazgeçebilmektedir. Araştırmacılar, memur ücretleri ile yolsuzluğun yaygınlığı arasındaki bağlantıyı analiz etmeye başlamışlardır (Rijckeghem-Weder, 1997: 8). Ücretlerin yolsuzluğu önlemedeki etkisi çok büyük olmasa da, yolsuzluktan kaçınmak için gerekli koşullardan birisi olduğunu söyleyebiliriz.

B. Yolsuzluğun Hangi Biçimleri Daha Kötüdür?

Düzenlenen yolsuzluk endeksleri geneldir ve büyük yolsuzluklar ile (bir savunma bakanına ülkesinin pahalı jet uçakları satın alımı için, döviz cinsinden ödenen komisyon benzeri) küçük yolsuzluklar (bir memura, şoför ehliyeti verme karşılığında ödenen önemsiz rüşvetler benzeri) arasında bir farklılık seçilmemektedir. Nedeni, bu endekslerin, organize yolsuzluklar ile bireysel yolsuzluklar arasındaki farkı belirtememesidir (yolsuzluk iyi organize edildiğinde, talep edilen miktar ve rüşvetin uygun alıcısı iyi bilinmekte ve ödeme, istenen iyiliğin elde edileceğini garanti etmektedir). Bu nedenle, biz hala, hangi tip yolsuzluğun, daha zararlı ve öncelikle mücadele edilmesi gerekli olduğunu bilememekteyiz. Gelişmekte olan ülkelere özgü çalışmalar ve bulgular düşündürmektedir ki, organize yolsuzluklar ile bireysel yolsuzluklar birlikte bulunmakta ve birbirini destekleyerek güçlendirmektedir(Mauro, 1998: 14).

İyi organize olmuş yolsuzluk sisteminde, müteşebbisler, kimin rüşvet istediğini ve onlara ne miktar teklif edeceklerini bilirler ve bunun sonucunda da firmaları için gerekli izinleri elde edeceklerinden de emindirler. Aynı şekilde, tartışılmaktadır ki, iyi organize olan yolsuzluk, daha az zararlıdır (Kaufmann-Wei, 1998: 17). Çünkü böyle bir sistemde, yozlaşmış bürokrat, bir firmanın elde edeceği karın açıkça belirlenen bir hissesini alacağını bildiği için, bu durum ona, firmanın başarısı için ilgi duymasını sağlayacaktır. Bunun aksine, bireysel yolsuzluklar da ise, müteşebbisler, daha çok sayıda memura rüşvet verme ihtiyacında olabilirler, hem de daha fazla rüşvet talebi ile karşılaşarak karşılaşmayacaklarının veya aradıkları izinleri gerçekten alıp almayacaklarının bir garantisi olmaksızın. Ayrıca, eğer çok sayıda memur, kendi aralarında rüşvet düzeylerini koordine etmeksizin aynı müteşebbisten rüşvet isterlerse, muhtemelen bu rüşvet teşebbüsü, firmanın faaliyetinin durmasıyla sonuçlanacaktır. Bireysel yolsuzluklar, organize yolsuzluklardan daha çok zararlı olacak gibi görülmekle birlikte, bugün için, bu varsayımı test edecek çok az bilgi mevcuttur (Kaufmann, 1997: 115).

C. Yolsuzlukla Mücadele de Ne Yapılıyor? Ne yapılabilir?

Yolsuzluk maliyetlerinin birçoğu açıklansa bile, yolsuzlukla mücadele etmek çok daha yerinde olacaktır. İşi kadere bırakan kaderci zihniyettekiler genellikle yolsuzluk karşıtı çalışmalarda başarının sağlanamayacağına işaret etmektedirler. Buna da en güzel örnek olarak İngiltere'nin yolsuzlukla

Metin MERİÇ

mücadelesinin yüzyıldan fazla sürmesini göstermektedirler. Fakat Hong Kong ve Singapur, çok çabuk bir şekilde yolsuzluğu temizlemişlerdir. Aynı şekilde Bostwana'da on yıllık bir dönemde yolsuzlukla mücadelede başarı sağlanmıştır. Şili yıllarca bu konuda iyi bir performans göstermiştir. Polonya ve Uganda ise yolsuzluğun kontrolünü sağlamada başarılı olmuşlardır (World Bank, 1997: 22).

Bu ülkelerin yolsuzlukla mücadelede gösterdikleri başarıları izleyenler - ki Hong Kong'daki yolsuzluk karşıtı bağımsız komisyon, Bostwana'daki, Şili'deki, Malezya'daki ve Singapur'daki yolsuzlukla mücadele eden pek çok küçük kurumlar- ilerlemelerin sağlanmasında bu kurumların önemli görevler üstlendiklerini belirtmektedirler. Diğer taraftan geniş kapsamlı yapılan ekonomik ve kurumsal reformlar yeterince güvenilir olmadıklarından dolayı çok fazla puan toplayamamışlardır. 1987 yılında Uganda'yı güçlendirmek için gelen hükümet; ekonomik reformları, yeniden yapılanmayı, sivil toplum reformunu, güçlendirilmiş bir denetim mekanizmasını, yolsuzluk karşıtı kampanyalarda kamuoyunun bilgilendirilmesini sağlayacak bir sistemi ve yolsuzluk soruşturmaları için güvenilir müfettişlerin atanmasını sağlayan bir strateji belirlemiştir(World Bank,1997: 45). Bostwana ise, bir başka örnek ülkedir. Ekonomik ve kamu sektörü yönetimini düzenleyen politikalar öncelikle dürüst ve güvenilir bir hükümetin oluşması yönündedir. Bu sonuca ulaşırken, yolsuzluğa karşı mücadele için oluşturulan birimlerin çalışmalarının, bu konuda etkin bir rol oynadığı belirtilmektedir (Gray-Kaufmann, 1998: 9).

Yolsuzlukla ilgilenenlerin çoğu yolsuzluk karşıtlarının ne kadar çok olduklarını düşünmezler. Yolsuzluk karşıtı çalışmaların destek bulabilmesi için, yolsuzlukla ilgilenenlerin aşağıdaki şekilde düşünmeleri ve davranmalarının yolsuzluğu önlemede yararlı olacağı belirtilmektedir(Kaufmann, 1997: 9):

Yolsuzlukla mücadeleyi savunanlar, politik alanda dürüst politikacılar tarafından yönetilmek isterler ve aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin politikadan uzak tutulmasını ve yolsuzluk yapacakların cesaretini kıracak bir toplum desteğine ihtiyaçları olduklarını belirtirler. Fakat aksi durumlar da söz konusu olabilir. Bu yolsuzluk karşıtları kendilerinden beklenen performansı gösteremedikleri gibi daha da kötüsü politik kazançlar elde etmek için farklı davranışlar içerisine de girebilirler. Yolsuzlukla ilgilenenler, ekonomik liberalizasyon, bütçe ve vergi ile ilgili düzenleyici reformlarının önemini de vurgulamışlardır. Kendilerinden emin bir şekilde bu reformların yolsuzluğu arttıracığı düşüncesini de reddetmişlerdir.

Gerçekten de yolsuzlukla ilgilenen ülkeler, yolsuzluk ile piyasa ve kamu sektöründeki reformların eksikliği arasında doğru orantı olduğu görüşünü desteklemektedirler. Kendi ülkelerinin de geniş çaplı reformları gerçekleştirmede daha ileri gitmeleri gerektiğini düşünmektedirler (Kaufmann, 1997: 119).

Yolsuzluk Nedenleri Ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar

Yolsuzluğun içsel ve en önemli sebeplerinden birisi de, yabancı şirketlerin verdikleri rüşvetler ve bunların sonuçlarıdır. OECD'ye üye ülkeler, dışarıdan aldıkları destekle rüşvet karşıtı yasaları yoğun olarak uygulamaya koymaya çalıştıkları görülmektedir. Çünkü uluslararası kuruluşlar öncelikle yolsuzluğun azaltıldığını gördükten sonra yardımlarda bulunmayı tercih etmektedirler (World Bank,1997: 24). Bu durum, yolsuzlukla mücadelede uluslararası kuruluşların etkinliğinin arttığı anlamına gelmektedir.

Yolsuzlukla mücadelede önemli bir diğer nokta da, öncelikle uygulanacak ekonomi politikalarının yolsuzluk fırsatlarını azaltabileceğidir. Bu politikalar; uluslararası ticarete sınırlamaların azaltılması ve tarifelerin düşürülmesi, piyasadaki fiyat-faiz oranı ilişkisinin kurulması, girişimcilere verilen sübvansiyonların kaldırılması, kanun değişikliklerinin azaltılması, yeni şirketler ve yatırımcıların piyasaya girişi için gerekli olan bürokratik işlemlerin azaltılması, devlet varlıklarının anti-tekel haline getirilmemesi ve özelleştirilmesi, bankacılık işlemlerinin şeffaflaştırılması, denetim ve muhasebe standartlarının iyileştirilmesi olarak belirtilebilir. Hükümetlerin yapacağı reformlar, bütün kamusal hizmetleri kapsmalıdır. Bu da ancak yeniden bütçeleme, mali yönetimin uzmanlaşması ve vergi idaresinin yeniden düzenlenip, yasama ve yargı sistemlerinin güçlendirilmesi ile olabilir.

Yolsuzlukla mücadelede sonuç olarak pratik ve çok çabuk etki gösterebilecek önlemlerin daha başarılı oldukları görülmektedir. Özellikle bilgi sağlayıcı yöntemlerin, yolsuzlukla mücadelede etkili olduğu belirtilmektedir (Gray-Kaufmann, 1998: 10). Örneğin; Hindistan'daki nüfus kimlik numarası uygulaması, bütün ülkedeki okul öğle yemeklerinin maliyetlerinin ilanı vb. uygulamalar rüşvetin azaltılmasında etkili olmuştur. Ayrıca özgür basının varlığı da çok büyük önem taşımaktadır. Basın, politikacı ve bürokratları koruyan ile iftirayı kısıtlayan ve bu şekildeki kısıtlayıcı kanunları savunanları karşı karşıya getirir. Bunlarla beraber, bilgi ve veri toplayabilmek de mücadelede önemli ise de çok da zordur. Çünkü bu faaliyetlerdeki gizlilik, elit sınıfa ve politikacılara, birçok ülkede yolsuzluk uygulamalarının hasıraltı edilmesini sağlamıştır.

Birçok ülke ve kuruluş, yolsuzluk problemine artan bir şekilde dikkat çekmekte ve yolsuzluğu azaltıcı politikalar üzerindeki tartışmaktadırlar. Bu konuda uluslararası kuruluşlar geliştirmekte olan ve geçiş ekonomisi içinde bulunan ülkelere sağlayacakları yardım fonlarının nasıl tahsis edileceğinin kararında, yardım alan ülkelerdeki yolsuzluk faaliyetlerini azaltma çalışmalarına daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Organizasyonu' na üye ülkeler, yabancı kamu memurlarının rüşvet almasını suç saymışlardır. Yolsuzluk üzerinde daima önemli rol oynayan uluslararası kuruluşların, konuya bu gün, daha büyük bir önem verdikleri görülmektedir. Örnek olarak; IMF sürekli olarak yardım alan ülkeleri, ekonomilerini liberalize etmeye, (örneğin, ticaret sınırlamalarından vazgeçmeye), bütçe dışı

Metin MERİÇ

uygulamalara son vermeye ve bütçe şeffaflığının sağlanmasına teşvik etmektedir (Mauro, 1998: 14).

Yolsuzluk konusunda düzenlenecek politikalar içinde en zor konulardan biri de, kamu harcamaları kullanılarak gerçekleştirilen yolsuzlukların nasıl önleneceğidir. Bunlardan, uluslararası kuruluşların verdikleri yardım fonlarının kötü kullanımı konusunun, yardım verenler üzerinde çok büyük kaygılar taşıdığı görülmektedir. Yardım verenler, yardım fonlarının akılcı harcanacağından emin olamazlar. Örneğin bir yardım sağlayıcı ülke veya kuruluş, alıcı ülkeye, okul inşası için yardım verebilir, alıcı da gerçekten o amaç için kullanabilir. Bununla birlikte, okul inşası için sağlanan bu fonlar sayesinde bütçede meydana gelen fazlalar, o ülkelerin yozlaşmış hükümetlerinin iktidarının devamını sağlayacak silahların alımında kullanılabilir. Bu nedenle fon sağlayıcı ülkeler, kullanılan hükümet harcamalarının dağılımına dikkat etmeli ve yalnızca dar bir bakışla, kendi finansmanının nasıl harcandığıyla yetinmemeli, diğer kamu harcamalarının da toplumun menfaatine kullanılıp kullanılmadığı ile de ilgilenmelidirler.

SONUÇ

Yolsuzluğun sebep ve sonuçlarının teorik açıklaması çok çeşitli şekillerde yapabildiği gibi, birçok endeksler yoluyla da bu ilişkilerin sınırları kavranmaya başlanmış bulunmaktadır. Yolsuzluğun ciddi bir problem olduğuna ilişkin bir görüş birliği ortaya çıkmakta ve uluslararası arenada çeşitli kurum ve kuruluşların, yolsuzluğu önleyici önlemleri almaya başladıkları görülmektedir. Politika düzeyinde, her ne kadar biz hala, yaparak anlamak döneminde isek de, önemli adımlar da atılmaktadır. Emin olabiliriz ki, bundan on yıl sonra yolsuzluk üzerinde bugünün bakışına geri dönebilir ve bu soruna yaklaşım sağlayan bazı sağlam sonuçları gözlemleyebiliriz. O sona gelinceye kadar, yolsuzluğa karşı faaliyete geçen kurum ve kuruluşlar, yolsuzluklar konusunda kendi politikalarını değerlendirecek kriterleri belirleyerek yerleştirmelidirler. Her bir oluşum, kendi yolsuzluk değerlendirme kriterlerini belirlemek zorundadır ve onu hemen yapmalıdır. Böylece, yolsuzluk konusundaki politikalarının etkinliği, gelecek on yıl boyunca, incelenebilecek hale getirilebilsin ki, her ülkenin yolsuzlukla mücadelede ne kadar mesafe aldığı belirlenebilsin.

KAYNAKLAR

Aktan, Coşkun Can; *Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma, Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Edit. Coşkun Can Aktan, Hak İş Yayınları, Ankara 2002.s. 53-70.

Gray, Cheryl W.-Kaufmann, Daniel, 1998; "Corruption and Development", *Finance&Development*, March 1998.

Yolsuzluk Nedenleri Ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar

- Kaufmann, Daniel; “Corruption: The Facts”, *Foreign Policy*, No. 107 (Summer), 1997.
- Kaufmann, Daniel-WEI, Shan-Jin, 1998; “Does ‘Grease Money’ Speed Up the Wheels of Commerce?”, *Paper Presented at the Annual Meeting of the American Economic Association*, (Chicago, January).
- Klaveren, Jacop Van; “The Concept of corruption”, in: Arnold Heidenheimer, Michael Johnston ve Viztor T. Levine, *Political Corruption, A Handbook*, New Brunswick, Transaction Publishers, 1956. Çev: Aytaç Eker, “Yolsuzluk Kavramı”, *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama*, Edit: C.C.Aktan-A.Eker, Takav Matbaası, Ankara 1994.
- Mauro, Paolo; “The Effects of Corruption on Growth, Investment and Government Expenditure”, *IMF Working Paper 96/98* (Washington: International Monetary Fund), 1996.
- Mauro, Paolo; “Corruption: Causes, Consequences, and Agenda for Further Research”, *Finance&Development*, March 1998.
- Meriç, Metin; “Politik Süreçte Korumacılık, Yolsuzluk ve Rant Kollama”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Mart-Nisan 1997, Yıl. 3, S. 14. Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı Cilt II.
- Meriç, Metin; “Geçiş Ekonomilerinde Mali Reformlar: Kırgızistan İçin Öneriler”, *Geçiş Ekonomilerinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri Uluslararası Sempozyum*, Manas Kırgız-Türk Üniversitesi/Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, 2-5 Mayıs 2002, Bişkek.
- Rijckeghem, Caroline Van-WEDER, Beatrice, 1997; “Corruption and Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption?”, *IMF Working Paper 97/73*, (Washington: International Monetary Fund).
- Tanzi, Vito-Davoodi, Hamid, 1997; “Corruption, Public Investment and Growth”, *IMF Working paper 97/139* (Washington: International Monetary Fund).
- World Bank, 1997; *Poverty Reduction and Economic Management Network*, “Helping Countries Combat Corruption: The Role of World Bank”, Washington.